

Allahverdi Eminov

Görkəmli alimlərdən biri demişdir ki, bəşəri ixtiralar (kəşflər) oyun nəzəriyyəsinədən başlayır, həqiqətdir. Bir də ona görə ki, anadan doğulan uşaqlar iməkləyən gündən oyuncaqlara sevgi bəsləyirlər. Bu maraqlı oyuncaqlara o qədər aludə olurlar - ana südünü əmməyə də gecikirlər. Məhz "oyun" sözündən "oyuncaq" anlayışı yaranmışdır. Bu bəşəri hissi bir analar daha həssas duyurlar, bir də şairlər. Maraqlı instiktivdir. Çağdaş şairlərimizdən Zahid Xəlil, Mir Sabir, Aləmzar Əlizadə - peşəkarlar; qeyri peşəkarlardan - arabir yazanlar və nəhayət Rafiq Yusifoglu yaradıcılığında oyuncaq fenomeni özünə lazımı yer tutur. Mən istedadlı şair Rafiq Yusifoglu poeziyası haqqında xeyli sayda məqalələr yazmışam və hər bir yazımda şairin uşaq dünyasına akkasion-fərddi yanaşmasını önə çəkmişəm; görünür, Rafiq Yusifoglu uşaqlığından hələ (nə yaxşı) ayrılmamışdır, yuxusunda (bu adda "Yuxu" şeiri də yazıbdır) o kövrək, əlçatmaz, həzin hissələrinə qayıtmaq istəmişdir. Qayıtmışımı? Bu sualı şair dostuma heç vaxt vermək istəməmişəm, nə üçün? Bu suala cavabı da özümdən almamışam. Elə nəsnələr var ki, sirr olaraq qalsa qızıla döner. Amma bu dəfə pozası olacağam - gümanımda kaş alınmayaydı.

Rafiq Yusifoglu uşaqlar üçün yazdığı şeirləri ("Göyərçin" dergisinin 2019-cu ilk sayında) qışın soyuqluğunu etiraf etməyən bir gündə oxudum, yenə də özü üslubuna sadıqlıq, cocuqların şıltaq həyatını duyan, kövrələn qələmi ilə yazan bir şairin sönməyən ilhamının şahidi oldum. İlk yaşadığım hissələr uşaq duyğularının həzinliyi, hətta yaşın sənəgiyə çağırını nəzərə almayan şair "insafsızlığı" nı! Axı şair bu psixoloji "davranışı" niyə nəzərə almamışdır? Bəlkə özü o uzaq üföqlərdən boylanmış o cocuqluğun xatirələrindən hələ də ayrılmamışdır. Ayrılma o, uşaq şüurunu yaşaya bilməz, şüur şeirləri yaddaşından süzülüb itərdi. Axı bu missiya poeziya aləmi üçün bir "poetik davranış"dır. Yoxsa "Ovcumda qar üşüyür", "Şarımı niyə deşdim", "Qərib külək" və "Mənim oyuncaqlarım" şeirləri yaranmazdı. Bu nümunələrdə obraz öz gələcəyini "gören", "proqnozlaşdırır" və həzinləşən uşaqdır. Bu, necə cocuqdur - onun üçün qar, külək və oyuncaq bir canlı obraz-

Rafiq Yusifoglu'nun poetik möcüzəsi

dır (böyük hərflə də yazı bilərdim), Özünü onlarda axtarır, çün ağıllıdır, düşünməyi bacarır, böyük kimi darıxır, həzinləşir, desəm ki, həyatın qəribəliklərini təsəvvürünə gətirə bilər - oxucular məni hissiyata qapılmış iradəsində başa düşməsinlər. Mənimçün bu uşaq Mirzə Ələkbər Sabirin buzla "məzələnən" və ona tutarlı elmi cavab verən uşağın nəslindəndir. Amma dünyagörüşləri fərqlidir, yaşca ulu babasından kiçikdir. Təbiətə münasibətində də başqa bir duyum vardır: qışın soyuqluğunu, yağın qarın "xasiyyəti"ni anlayır və tələsmir, çün məktəbə getmir. Şair konkretliyə yox, təsvirin epikliyinə yer ayırır, hərəkətdə təsvir edir:

**Çapıb gəlir uzaqdan,
Olubdur ağatlı qış
Bir gecənin içində
Hər yeri ağartdı qış.**

Və bu qara ilk izini həkk edən də uşağın özüdür.

**Bir bax, qarlı həyətdə
Düşən ilk iz mənimdir.
Şaxtanın öpüşündən
Qızaran üz mənimdi...**

Bu uşaq ağıllı olmaqla bərabər hissiyatı güclüdür, qışın xasiyyətini dəqiqləşdirməyi bacarır və yenə daxilinə qayıdır. Qış-soyuqluq insana nə bəxş edər: bədənin hərəkətini alar, titrəder, bunlar bir yana - zahirən də dəyişdirir. Deməli, soyuq hava insanı baharlığından çıxarar; bu isə "qılnc kəsərliyi" deməkdir; uşaq obrazlı fikirləşir:

**Qar ələlib saçıma
Üstüm-başım bəmbəyaz...
Üşüyürəm yamanca,
Qılnc tək kəsir ayaz.**

Və bu uşaq narahatlıq keçirir, bəlkə də ilk dəfədir belə bir mənzərəylə qarşılaşır, lazım gəlir bu mövcud halını babası ilə bölüşdürsün.

Bəlkə də belə bir möcüzənin sonu üçün çox narahatdır, axı onun saç qapqaradır, üst-başı tərtemizdir və üşüməmişdir.

İndi ayazın qüdrətinə bax ki! Babasını inandırmağa çalışır və əyani özünü göstərir ki!

**Ay baba, sənə nəvən
Elə bir qar qız olub.
Lap qardan da soyuqdu,
Əllərim bumbuz olub.**

Və bu dəfə də şairin uşaq obrazı obrazlı danışır, deməli o, metaforik təfəkkürlüdür, qarlı qışın davranışına səssiz etirazını bildirir:

**Qarlı qış at oynadır,
Çöldə nə var üşüyür...
Əlim elə soyuqdu -
Ovcumda qar üşüyür...**

Esse

Yadıma sala q ki, Sabirin uşağı ayağa qalxandan, üst-başını çırpandan sonra buza demişdi ki, yaz gələr, əriyib suya dönərsən, axıb çaya gədersən.

Amma qəmlənəcəksən, a buz. Rafiqin uşağı isə öz hərəkətini nikbinliklə ifadə edir ki, soyuq qarın özü ovcumda üşüyür, adamı üşüdən uşaq ovcunda üşüyür.

Və ulu babasından az məlumatlı olmadığını da gizlətmir. "Yasamal" adını eşidib, bəlkə də bu yerdə yaşayırlar, amma adın etimologiyası ilə maraqlanır və babasından soruşur:

**Yasamal nə deməkdir,
Baba, başa sal məni!
"Yasamal" söyləyirlər
Dağ üstə olan düzə.**

Bu uşaqda mənim yozumunda hissələr "qabaqlayıcı"dır - psixologiya elmi də bu cəhəti qeyd edir: bir hadisə (əhvalat) assosiasiyalar doğurur və mövcud vəziyyəti proqnozlaşdırır, təbii ki, bu hiss böyükklərə məxsusdur. Uşaqlarda isə belə yönüm oyun zamanı yaranır, oyuncaqlarda nəyisə fikirləşib nəticə çıxarmaq istəyir.

Rafiq Yusifoglu bir şair təxəyyülü ilə mövzunu ("Şarımı niyə deşdim") tapmışdır, qalır bu predmetin qəhrəmanını necə təqdim etsin: sadəcə seyrçimi, başını qatanımı, yoxsa içində hissiyatını oyadan faktı münasibət kimi? Üçüncünü seçir uşaq, çünki şarda onun nəfəsi var, ruhunu orada qoyubdur. Uşaq bilir ki, nəfəs onun azadlığıdır, yaşamasıdır. Bir də onun nəfəsi cansız əşyanı - şarı hərəkətə gətirib və havaya qaldırıb. Axı deyirlər ruh - nəfəs kainata uçar və oranı özünə məskən seçir; hələlik bu müəmmalı yozumdan uşağın xəbəri yoxdur.

**Mən piləyib havayla
Öz şarımı doldurdum.
Ağzına sap bağlayıb
Onu göyə qaldırdım.**

**Hey əyləndim, oynadım,
Birdən itdi həvəsim.
Şar içində dustaqdı
Axı mənim nəfəsim.**

Uşaq öz əyləncəsindən qəfil ayılır, nəfəsi içindən çıxıb, başqa bir predmetə qoşulubdur, fəlsəfədə deyildiyi kimi: maddə heç vaxt itmir, başqa nəyəsə çevrilir. Uşaq bu formulədən xəbərsizdir, amma üç yaşından cocuqların daxilində, beynində gələcəyin bəzi prosesləri yaranır və zamanı gözləyir. Şairin bu uşaq obrazını belə təsəvvürümə gətirdim, bəlkə hissiyata qapılmışam, balalarımızın heç də qərb uşaqlarından az intellektə malik olmadığına inamından irəli gəlir? İsrarımda qalıram!

Nəfəs öz məkanına - bədəninə qayıtmalıdır. Məkansız qala bilməz, o, ruhdur. Amma uşaq daha hikmətlə qərarını verir:

**Sanki qəlbim sıxıldı,
Əməllicə darıxdım.
Şarı deşib, havanı
Azadlığa buraxdım.**

Belə xarakterli uşaqlar kövrək, canıyanan, qəribliyi qiymətləndirən olurlar. Belədir ki, o, küləyin "biməkanlığına" heyifslənir, gücü çatsaydı, bu "halına" imkan verməzdi, təəssüf ilə kifayətlənir.

**Hey uçar eldən-elə,
O, çox yerlər görübdü.
Küləyin yurdu yoxdu,
O, hər yerdə qəribdi.**

Belə xarakterli uşaqlar humanist, artıq hərəkətlərindən peşimançılıq çəkən olurlar. Budur:

**Bir kimsənin xətrinə
Gərək dəyməyim daha.
Topu təpiklə vurdum,
Küsüb qaçdı uzağa.**

Belə uşaqlar "hikmətlə" düşünlər, nə gizlədim, sanki yaşa dolublar vaxtsiz və cocuq illərinə qayıdıblar.

Etiraf edəcəyəm: "Mənim oyuncaqlarım" şeirini oxuyandan sonra əllərimin titrədiyini, nə yazacağımı belə vərəqdə dondurdum.

Rafiq Yusifoglu "oyuncağı" bir obraz idi, yaşa dolmuş insanların qəlbini sızılmaq üçün müqəddəs qələmə almışdı? Bilirsiz, böyükklər üçün belə şeirlərlə kövrəlmək də, ötənlərə qayıtmaq da mümkündür və elə də hünər deyil. Amma uşaqlar üçün yazdığım şeirlə isə. Bu uşaq artıq oyuncaqları ilə vidalaşmış, oyuncaqlar ki...indi atılıblar bir yana ömürdən qırılan günlər kimi. Bu uşaqlar hey baxır, düşünür, onların taleyini yaşamaq istəyir.

**Bir vaxt canlı idilər,
İndi şam tək sönlüblər.
Mənim oyuncaqlarım
Oyuncağa dönüblər.**

Nə qəribə, nə obrazlı düşüncə və daxildə peşimanlama.

Bu uşaq "Mənim oyuncaqlarım" deyir, məgər indi onunku deyil? Haqlıdır, belədirsə, nə üçün? Şair bu sualları uşağın dilindən söyləmir, ancaq hissələrinin diliylə pıçılda-yır, axı bu uşaq nankor deyil, kövrək qəlbidir.

**Hiss eləmirlər qəti
Sığal çəkən əlimi.
Böyümüşəm, ta onlar
Anlamırlar dilimi.**

- demək bir vaxt uşaq da, oyuncaqlar da bir-birlərini necə də anlamışlar. Bir-birlərini kəşf etmişlər.

Biz dedik axı, dünyanın ən böyük kəşfləri oyuncaqlardan başlayır. Bu oyuncaqlar ki, daha uşağın dilini anlamırlar - onun xasiyyətini kəşf etmişdilər. Amma bu uşaq hələ ümidini, əlini oyuncaqlarından üz-məmişdir - inama və optimizmə bax! Amma bu uşaq tərəddüd də edir "oyuncağa dönməyən oyuncaqlar"ın onunla barışa-caqlarından. Verəcəyi suala ən etibarlı cavabı anasından olacaqdır.

**Niyə adıləşibdir
Oyuncaqlarım, ana?!
Ötən günlər qayıtsa,
Onlar gələrdi cana! -**

Sual vermir anasına, ona görə ki, hələ uşaqlığından ayrılmamışdır. Sual versəydi hər şey sona çatardı və bu uşaq adıləşərdi. Bir vaxt əyləndiyi oyuncaqlar üçün darıxmışdı, həvəslə oynayırdı, ağılına gətirmirdi, uşaqlığından addım-addım uzaqlaşdıqca o oyuncaqlar xatirələşirlər, əbədləşirlər və bütələşirlər. Amma bu uşaqda qəlb kövrəkliyinə bax ki, o həvəsin, o istəyin qayıda-çağına inamına şübhəylə yanaşır və bu dəfə anasına sualla üz tutur:

**Geriye dönəcəkm
Əvvəlki həvəs görən?
Mənim uşaqlığımmış
Onlara nəfəs verən! -**

**Fəlsəfi nəticə.
Bəs mənim nəticəm?**

Şair Rafiq Yusifoglu bu şeirləri son dərəcə şüurlu (bu termini yerində işlətməliyik) bədii məhsullardır, böyük bir istedadla doğan ovqatın payıdır. Bəlkə də özündən bixəbər diqtə olunmuşdur. Təbii hissdır. Bu şeirlərdəki obrazlılıq düşündürə biləcək qədər uşaq psixologiyasına məxsusdur, hadisəni məxsusi detallaşdırır. Bu şeirlər böyükkləri belə "uşaqlaşdırmaq" qüdrətinə malikdir. Mən bu hissi yaşadım. Mən yaşamışamsa. Mən möcüzəyə inanmışam.